

УДК 331.105.6:338.48(477)

МАРТИНОВА Н.С., к.п.н.

м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті визначено основні перешкоди та шляхи їх подолання у стратегічному розвитку соціального партнерства в туристичній освіті в Україні, спираючись на провідний світовий досвід. Доведено, що визначальну роль у створенні дієвої системи соціального партнерства у сфері туризму та туристичній освіті відіграє держава. Ця роль полягатиме у розробці і реалізації стратегічної концепції розвитку соціального партнерства та підтримки конкретних програм співпраці між його суб'єктами. В підготовці кадрів для індустрії туризму України одним з напрямів розвитку соціального партнерства на рівні ВНЗ може стати створення інноваційного освітнього середовища, інтегрованого в майбутню професійну сферу та розвиток практико орієнтованих технологій навчання, здатних забезпечити отримання відповідних професійних компетенцій.

Ключові слова: соціальне партнерство, приватно-державне партнерство, сфера туризму і туристична освіта, інноваційне освітнє середовище

Аннотация. В статье определены основные проблемы и пути их преодоления в стратегическом развитии социального партнерства в туристическом образовании в Украине, опираясь на ведущий мировой опыт. Доказано, что определяющую роль в создании действенной системы социального партнерства в отечественной сфере туризма и туристическом образовании играет государство. Эта роль будет заключаться в разработке и реализации стратегической концепции развития социального партнерства и поддержки конкретных программ сотрудничества между его субъектами. В подготовке кадров для индустрии туризма Украины одним из направлений развития социального партнерства на уровне вузов может стать создание инновационной образовательной среды, интегрированной в будущую профессиональную сферу и развитие практико ориентированных технологий обучения, способных обеспечить получение соответствующих профессиональных компетенций.

Ключевые слова: социальное партнерство, частно-государственное партнерство, сфера туризма и туристическое образование, инновационная образовательная среда

Abstract. In the article basic problems and ways of their overcoming are certain in strategic development of social partnership in the field of tourist education in Ukraine, leaning against leading world experience. It is proved that determining role in creation of the effective system of social partnership the state plays in the domestic sphere of tourism and tourist education. This role will consist in development and realization of strategic conception of development of social partnership and support of the concrete programs of collaboration between his subjects. In training for the Ukrainian tourism industry one of the areas of social partnership at the institutional level could be the creation of innovative educational environment that is integrated into future professional sphere and the development of practice-oriented learning technologies, capable of receiving the relevant professional competence.

Key words: social partnership, private-public partnership sphere of tourism and tourist education, innovative educational environment.

Постановка проблеми. В умовах глобального розвитку світового суспільства особливої значущості набувають тенденції інтеграції, взаємодії між його суб'єктами. Стратегічно важливим у посиленні позицій нашої держави в світі є активна її участь у спільних міжнародних проектах, програмах співробітництва, зокрема в сфері туризму, однієї з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства. У пошуку ефективних шляхів реформування професійної туристичної освіти є дуже актуальним вивчення теорії і практики управління співробітництвом на всіх рівнях, визначення дієвих механізмів розвитку партнерських зв'язків та реалізація кращих ініціатив. Одним з таких механізмів є соціальне партнерство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що науковці приділяють значну увагу проблемі розвитку соціального партнерства: з точки зору соціально-економічних відносин (Лукашевич М.П., Новіков В.М., Стеченко Д.М.), як педагогічного явища (Кремень В.Г., Ничкало Н.Г., Пазюра Н.В., Щербак О.І.). На теоретичному рівні проблему становлення, розвитку та поширення практики соціального партнерства в сфері туризму та туристичній освіті досліджують вчені Власова Т.І., Голованов Р.В., Федорченко В.К.

Метою статті є аналіз стану та перспектив розвитку соціального партнерства в туристичній освіті в Україні. Завдання – розглянути категорію “соціальне

партнерство" стосовно професійної освіти в сфері туризму, визначити основні перешкоди та шляхи їх подолання у стратегічному розвитку соціального партнерства в туристичній освіті в Україні, зокрема на рівні ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. З часів Радянського Союзу становлення і розвиток соціального партнерства як нового явища громадського життя виникло на початку 50-х р.р. ХХ ст., коли за профспілками були законодавчо закріплені права для захисту інтересів трудящих. В незалежній Україні система соціального партнерства як ринкове явище почала складатися завдяки радикальним перетворенням в економіці, які в свою чергу породжували принципово нові відносини у сфері праці. Відповідно до цього, одне з визначень терміну *соціальне партнерство* полягає у його розумінні як системи колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин між соціальними суб'єктами шляхом розроблення й реалізації спільних соціально-трудова договорів, програм чи угод на визначені терміни [1, с. 848]. В Україні існує законодавче підґрунтя для розвитку практики соціального партнерства у сфері праці (Кодекс законів про працю, Указ Президента "Про Національну Раду соціального партнерства" (1993), але воно потребує вдосконалення (наприклад, проект Закону "Про соціальне партнерство", представлений на розгляд Верховній Раді України у 2002 р., так і не було прийнято); практичні взаємовідносини на підприємствах за існуючою законодавчою базою часто носять формальний характер. Найбільш поширеною є практика партнерства між органами виконавчої влади, профспілками та об'єднаннями підприємців. Головним здобутком в розвитку практики соціального партнерства можна відмітити перехід від епізодичного спілкування між його суб'єктами до постійної співпраці. Також відбулися позитивні зрушення в громадській свідомості щодо необхідності розв'язання складних соціально-економічних проблем через співпрацю за принципами партнерства [3, с. 48].

Історично позитивний досвід зародження соціального партнерства в освіті можна прослідкувати в діяльності сільських шкіл (а саме, земських шкіл) на початку ХХ ст. Фундаментом поняття виступає термін "соціальна взаємодія" (Н.Л. Віноградова, П.А. Сорокін, Дж.К. Романс, Т. Парсонс); синонімічними є також терміни "соціальний діалог", "співробітництво".

У нинішній системі освіти соціальне партнерство представлено як один з аспектів державно-суспільного управління освітою. В сучасних економічних системах різноманітних рівнів управління відбулися істотні зміни в методах, що використовуються державою для рішення поточних та стратегічних завдань в сфері освіти. З метою пошуку ефективних шляхів вирішення вказаних завдань державою до співпраці все активніше залучається приватний бізнес. Отже, можна говорити про необхідність розвитку приватно-дер-

жавного партнерства (Private-Public Partnership) в сфері освіти – системи довгострокових відносин між державою (суб'єктами, які її представляють) та суб'єктами приватного сектору економіки з реалізації проектів в сфері професійної освіти на основі об'єднання ресурсів та розподілу доходів або немайнових надходжень, витрат та ризиків [5, с.35-36].

Зазвичай соціальне партнерство стосується перетворення трьох складових системи управління: кадрів (компонент, зміна якого спрямована на ініціацію активності професійно-педагогічних об'єднань), фінансів (компонент, зміна якого спрямована на раціональності і відкритості фінансових потоків), інформації (компонент, спрямований на трансляцію громадськості позитивних, конструктивних і перспективних подань про освіту) [4, с.12].

Соціальне партнерство стосовно освіти можна розуміти як:

- партнерство, в яке вступають працівники системи освіти, контактуючи із працівниками інших сфер суспільного відтворення;
- партнерство, що ініціює сама система освіти, як особлива сфера соціального життя, що робить внесок у стан цивільного суспільств [4, с.11]. Саме в такому розумінні, воно дає змогу змінювати, проектувати, апробувати та установлювати нові соціально значущі функції системи освіти.

Як один з найактуальніших напрямків дослідження соціальне партнерство має власний термінологічний апарат, який розкриває його зміст та особливості. В системі відокремлюють суб'єкти: представники влади (органи місцевого самоврядування), недержавні неприбуткові організації, бізнес-середовище тощо. Соціальне партнерство в освіті спирається на певні принципи, серед яких головними є рівноправність сторін і добровільність їх дій та взаємне виконання взятих на себе домовленостей. Як сучасна система соціальне партнерство в освіті включає такі рівні: регіональний, галузевий, територіальний, рівень навчального закладу. Соціальне партнерство здійснюється у різноманітних формах: взаємні консультації, переговори, участь в управлінні організацією. Набуває значення обґрунтування виникнення та функціонування різних моделей соціального партнерства.

У даному дослідженні, нами визначено, що *на рівні навчального закладу соціальне партнерство* – це встановлення взаємин, адекватних ринковим умовам між навчальним закладом і різними суб'єктами співпраці, в тому числі й роботодавцями – споживачами підготовлених цим закладом кадрів.

Ми поділяємо точку зору дослідників [2, с.62-67], які доводять необхідність поширення соціального партнерства в освіті, як одного зі стратегічних напрямків її розвитку. Це викликано: 1) провідною роллю освіти як значущого соціального інституту, одне із

завдань якого – випередження розвитку партнерських взаємозв’язків; 2) спроможністю науки створювати дієві механізми соціальної інтеграції між суб’єктами партнерства.

Зараз у більшості країн ведеться активна робота зі створення умов для розвитку соціального партнерства в освіті, а саме здійснюється: розробка нормативної бази для регулювання відносин між підприємствами різних організаційно-правових форм і установ; розвиток різних форм взаємодії суб’єктів соціального партнерства; організація спеціальних конференцій, спільних нарад, круглих столів за участю органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об’єднань роботодавців і галузевих професійних об’єднань, установ освіти тощо.

В Україні досі не створено цілісної багаторівневої системи соціального партнерства в освіті. Така ситуація є наслідком нерозвиненості її правової, нормативної та організаційної бази: відсутня довгострокова програма підготовки фахівців для галузей національної економіки, в закладах освіти часто не вистачає орієнтовних на інноваційні зміни працівників, має місце прихована або агресивна протидія роботодавців, угоди між суб’єктами соціального партнерства часто носять формальний характер. Тому, перспективним напрямом наукових розробок в галузі соціального партнерства стосовно професійної освіти є вивчення процесів появи, прийняття й реалізації освітніх та інших соціальних ініціатив.

В Україні практика соціального партнерства розповсюджена на всіх рівнях освіти, але достатньо систематизована та формалізована в системі професійно-технічної освіти [6, с. 12]. Певний розвиток соціальне партнерство, як співпраця з роботодавцями, дістало й у сфері вищої освіти. Так, державна політика в галузі сприятиме розширенню автономії ВНЗ, що надасть поштовх для створення нових економічних механізмів солідарної участі держави і бізнесових кіл, громадян у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти. Також на національному рівні визначено пріоритет збільшення суспільних або приватних інвестицій у професійну освіту та підготовку за допомогою партнерства суспільних і приватних структур. Яскравим прикладом інтеграції освіти, науки та виробництва шляхом створення навчально-науково-виробничих об’єднань є “Київська політехніка” (в рамках Пілотного проекту Міністерства освіти і науки України “Дослідницький університет” НТУУ “КПІ”). Подальший розвиток стосунків з роботодавцями спостерігатимуться у напрямку реалізації низки стратегічних завдань, серед них розроблення ефективних механізмів всебічної адаптації молодих фахівців конкретних виробництв в ринкових умовах.

Нами відзначено, що питанням розвитку співпраці ВНЗ з роботодавцями останнім часом приділяється дуже значна увага. Так, досвід розвитку практики соціального партнерства на цьому рівні

розглядається в дослідженнях, присвячених модернізації системи вищої освіти, зокрема: інтегрованим освітнім закладам, створенню компетентнісно-орієнтованих ВНЗ, формуванню корпоративного освітнього середовища у ВНЗ. Також, проблема розвитку та пошуку оптимальних шляхів співпраці ВНЗ та роботодавців висвітлюється в дослідженнях, предметом яких є створення та розвиток інноваційних структур, зокрема технопарків, бізнес-інкубаторів, т.зв. “організацій, які самонавчаються”.

Відзначимо, що поширення практики соціального партнерства у національній професійній освіті більш стрімко відбувається в сфері технічної та інформаційної освіти, та значно менше в гуманітарній та економічній, зокрема професійній підготовці майбутніх фахівців сфери туризму.

Виходячи з досвіду поширення практики соціального партнерства в туристичній освіті в розвинутих країнах світу (Великобританія, Ірландія, Швейцарія, Франція, США, Австралія) можна стверджувати, що вона є одним з пріоритетних напрямків державної політики в сфері туризму та має всі ознаки системної діяльності. Також відзначимо активну позицію держави та високий рівень ініціативи і відповідальності професійних інституцій, установ формальної та неформальної освіти в формуванні і розвитку системи соціального партнерства в сфері туризму та удосконаленні професійної туристичної освіти.

В Україні поки не створено дієвої системи соціального партнерства в сфері туризму та туристичній освіті. Існують суперечності між інтенсивним розвитком індустрії туризму в державі і екстенсивним формуванням системи підготовки профільних фахівців. Крім того, складнощі додає світова економічна криза та доволі нестабільний розвиток економіки в нашій країні. Це призводить до непрогнозованого розвитку ринку праці. З одного боку, кадрова політика туристичних підприємств України повинна бути спрямована на нарощування і розвиток персоналу (введення нових посад, професій, розподіл функцій серед співробітників і т.д.). Водночас спостерігаються й протилежні тенденції. Керівники підприємств намагаються підвищити продуктивність праці персоналу, яка досягається за рахунок поєднання посад, розширення повноважень в рамках посади, вироблення жорсткіших і гнучкіших варіантів оплати праці і їх комбінацій. Вимоги до професійного рівня претендентів на посади в туристичній сфері постійно зростають.

Тому ми вважаємо, що розвиток системи соціального партнерства в професійній підготовці майбутніх фахівців сфери туризму має свою специфіку. Це, насамперед:

1. Нестійкий рівень розвитку співпраці з роботодавцями, що пов’язане з роз’єднаністю суб’єктів партнерства. До того ж, ініціаторами встановлення партнерських зв’язків поки що виступає тільки одна сторона – профільні навчальні заклади. Тому, пред-

ставники роботодавців повинні стати повноцінними учасниками моделювання освітнього процесу в сфері підготовки майбутніх фахівців сфери туризму.

2. Туристичний сектор економіки – це переважно приватні підприємства малого та середнього бізнесу, що має неоднозначний вплив на розвиток партнерства та потребує пошуку полегшених, мобільних форм співпраці. Можливо, доцільно створювати навчально-тренувальні підрозділи при ВНЗ, які моделюють майбутню професійну діяльність (ця форма співпраці зараз найбільш поширена серед профільних закладів), але при цьому на нашу думку, важливо не віддалятися від підприємств сфери туризму на базі, яких повинно відбуватися фактичне поєднання робочої сили та професійного середовища.

3. Індустрія туризму – одна з пріоритетних сфер розвитку української економіки. Тому формування системи соціального партнерства в сфері туризму повинно відбуватися на основі держаних стратегічних програм (поки є лише проекти), розроблених та узгоджених з урахуванням всіх зацікавлених сторін. При цьому, галузевий ринок праці виступатиме як основний замовник освітніх послуг.

Головним результатом впровадження механізму соціального партнерства в підготовку майбутніх фахівців сфери туризму повинно стати проектування ефективної багатосторонньої структури соціального партнерства як на галузевому рівні, так і на рівні окремих навчальних закладів.

Результати аналізу дозволили нам зробити висновки, що провідні вітчизняні ВНЗ туристичного профілю знаходяться в активній фазі формування нової інноваційної структури управління, основою якої є інтегрований та відкритий навчальний простір, діючий на засадах соціального партнерства. Основною діяльністю ВНЗ поступово становиться не тільки безпосередньо підготовка профільних фахівців для потреб туристичного ринку, а скоріше цільова підготовка кадрів для партнерів, з якими складаються постійні взаємовигідні зв'язки, та утворюються спільні короткострокові і довгострокові комерційні проекти, що передбачають вигоду для всіх сторін партнерства. Такі ВНЗ мають всі передумови для створення та розвитку власної інноваційної інфраструктури.

Серед розповсюджених у туристичних ВНЗ видів інноваційних структур (навчальні лабораторії, віртуальні тренажери, навчальні тренінгові об'єднання тощо) для підготовки майбутніх менеджерів туризму ми вважаємо ефективними мобільні майданчики, діючі в спеціальному середовищі, основна функція яких – навчально-виробнича діяльність за проектним принципом в рамках партнерських програм з представниками туристичного бізнесу.

Спираючись на досвід підготовки студентів у Київському інституті бізнесу та технологій (КІБІТ), що навчаються за спеціальністю "Менеджмент організацій", зазначимо, що засвоєння необхідних профе-

сійних компетенцій можливо за умови розвитку соціального партнерства та впровадження практико орієнтованих технологій навчання, здатних забезпечити інтеграцію в професійну сферу. Вважаємо за доцільне та підтримуємо розвиток так званого навчального підприємництва серед студентів та створення власних бізнес-проектів, що у підсумку дозволить побудувати інноваційну інфраструктуру КІБІТ на основі діючих студентських бізнес-інкубаторів.

Виходячи з аналізу існуючого досвіду створення дієвих схем соціального партнерства у вітчизняних ВНЗ, необхідними умовами розвитку партнерських програм з професійним середовищем є:

- внесення змін в організаційну структуру ВНЗ, з урахуванням всіх складових підготовки, в тому числі в сфері партнерства, тобто стимулювання створення інтегрованих інноваційних структур ВНЗ (навчально-виробничих фірм, лабораторій, філій кафедр на базі провідних підприємств, віртуальних підприємств тощо);
- вдосконалення навчальних планів та програм з метою оптимальної побудови навчального процесу з урахуванням практики партнерства;
- вдосконалення практичної складової підготовки студентів, зокрема забезпечення комплексною практикою та стажуванням в різних туристичних регіонах;
- забезпечення належного засвоєння студентами інформаційно-технологічної складової підготовки (доступ до сучасних інформаційно-пошукових систем, систем бронювання та забезпечення можливості роботи в них, сприяння набуттю активних навичок роботи зі спеціальними програмними продуктами сфери туризму);
- організація та підтримка науково-дослідної діяльності студентів в обраних професійних напрямках;
- стимулювання відповідних структурних підрозділів ВНЗ (відповідні кафедри, відділ практики, відділ працевлаштування) у використанні в навчальному процесі реальних проектів під замовлення підприємств сфери туризму – баз практики (у вигляді курсових проектів, дипломних або магістерських робіт, поточних виробничих завдань);
- здійснення постійного обміну студентами з іншими профільними ВНЗ в різних кутках світу (з метою співставлення досвіду обслуговування туристів та вивчення різних культур), встановлення широких міжнародних зв'язків, в тому числі активна участь у профільних міжнародних програмах (наприклад, TEMPUS, TACIS тощо);
- забезпечення підтримки органами державної влади розробки і впровадження різних інноваційних проектів спільно з МОНМС України,

а також активна діяльність ВНЗ в діючих державних програмах та проектах;

- соціально-психологічна підготовка та консультації студентів щодо питань партнерства та працевлаштування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасна модель соціального партнерства включає широке коло проблем розвитку економіки і соціальної сфери. Соціальне партнерство в освіті виступає як нова форма соціальної взаємодії та складне педагогічне явище.

Соціальне партнерство в сфері туризму та туристичній освіті розглядається нами як участь різноманітних державних, комерційних, суспільних організацій та підприємств індустрії туризму, в тому числі закладів освіти, а також окремих осіб у спільній розробці рішень та збалансованій розподіленій відповідальності. Одна з головних перешкод у розвитку партнерських зв'язків між суб'єктами туристичної діяльності в Україні полягає в тому, що не створено механізмів, які б допомагали розподілити цю відповідальність. Соціальне партнерство у вітчизняній сфері туризму і туристичній освіті носить декларативний, несистемний характер та здійснюється поки що за окремими ініціативами профільних навчальних закладів без належної підтримки з боку держави та бізнес-середовища; всі суб'єкти соціального партнерства роз'єднані. Тому, на наш погляд, потребує ґрунтовного дослідження успішний світовий досвід поширення практики соціального партнерства на всіх рівнях та адаптування його до вітчизняних умов з урахуванням національних та регіональних особливостей. У взаємовідносинах в системі соціального партнерства освіта – держава – бізнес-середовище повинна бути визначальною роль держави.

Саме вітчизняна індустрія туризму, сукупність її суб'єктів визначають специфіку змісту системи соціального партнерства. Це вимагатиме створення ефективної багатосторонньої структури соціального партнерства. На рівні профільних ВНЗ одним з напрямів розвитку соціального партнерства може стати створення інноваційного навчально-виробничого середовища, інтегрованого в майбутню професійну сферу, розвиток якого передбачає використання професійно та практико орієнтованих технологій навчання та отримання студентами професійного досвіду ще в період навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України: [головний ред. В.Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Зарубин В., Карстаньє П., Осипов А., Тумалев В. Партнерство в сфері професійного образования: анализ социальных практик // Высшее образование в России. – 2008. – №4. – С. 62–67.
3. Новіков В. Соціальне партнерство / Валерій Новіков // Соціальна політика і соціальна робота. Український науковий і громадсько-політичний часопис. – 2000. – №1 (13). – С. 47–52.
4. Молчанова А.О. Соціальне партнерство в діяльності ПТНЗ: [конспект лекцій з курсу підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання] / Алевтина Олександрівна Молчанова. – К.: ТОК, 2007. – 44 с. – (ЦППО АПН України).
5. Романова Г.М. Апухтин А.В., Нубарян Г.Д. Формирование корпоративной образовательной среды как формы частно-государственного партнерства в гостиничном бизнесе: [Монография]. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 204 с. – (Научная мысль).
6. Тенденції та пріоритетні напрямки діяльності організацій управління освіти, установ і навчальних закладів ПТО на 2009-2010н.р. До підсумкової колегії МОН // Освіта України (спецвипуск). – 21 серпня 2009. – № 61-62 (1042). – С. 1–20.